

Etymológia a význam básnického slova v tvorbe P. O. Hviezdoslava (alebo Čítajme Hviezdoslava s porozumením)

Martina Taneski – Zvonko Taneski
Katedra slovanských filológií
Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre

Etymology and Meaning of Poetic Word in the Works of P. O. Hviezdoslav (or Let's read Hviezdoslav with understanding)

Litikon, 2025, Vol. 10, No. 2, pp. 5-12

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2590-5925> / <https://orcid.org/0000-0002-5984-5732>

The research focuses on selected lexical units that need to be decoded from an etymological and semantic point of view in the semantic interpretation of P. O. Hviezdoslav's poetic texts. The article emphasizes the need for a deeper analysis of the author's specific lexicon, which is a partial problem in the context of research into his work. At the same time, the issue can be considered one of the few areas of research into Hviezdoslav's work that is still insufficiently developed and which, with the use of current advances in artificial intelligence, could contribute to a better reading reception. Given the contemporaneity of the language, as well as the author's Parnassian orientation and his knowledge of several foreign languages, the article outlines an etymological and semantic analysis of selected lexical units, mainly from his shorter epics. It reflects the complexity of the reception of Hviezdoslav's work and suggests how, with the help of etymological interpretation of words, it is possible to arrive at a deeper semantic interpretation and a more adequate interpretation of the poetic text.

Keywords: P. O. Hviezdoslav, etymology, meaning, poetic word, syntax, interpretation

Kapitola Hviezdoslav

Pokým štvrté prepracované vydanie *Literárnej rukoväte* (1988) predstavuje študentom slovenskej literatúry básnickú tvorbu Pavla Országha Hviezdoslava ako jednoznačne významnú epochu vo vývine slovenskej literatúry s výpočtom jej umelecko-estetických kvalít (Minárik a kol., 1988, s. 195 – 201), konštatovania Mikuláša Bakoša z jeho dobre známej publikácie *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej* (pôv. 1939, ďalej cit. 1949) prinášajú (v nadväznosti na staršie hodnotenia Tichomíra Milkina) jemu vlastným spôsobom problematizovaný a sociologicky determinovaný pohľad na charakter tvorby mladej poštúrovej generácie.

Na jednej strane M. Bakoš uvádza, že Hviezdoslavovu generáciu charakterizuje „umeleckosť, literárnosť básnického prejavu, ktorá sa zakladá na kultivovaní zložitých, rafinovaných, od hovorovej reči vzdialených básnických foriem a útvarov, na pestovaní vysokých, literárnou tradíciou kanonizovaných básnických druhov“ (Bakoš, 1949, s. 151 – 152), čo by sa – vytrhnúc onen

citát z kontextu – mohlo javiť ako nanajvýš pozitívne hodnotenie formulované takmer v intenciách štylizácií *Literárnej rukoväte*, avšak na oveľa väčšom priestore – pri uplatnení „obširnejšieho sociologického vysvetlenia“ – konštatuje spojitost diel Svetozára Hurbana Vajanského, Terézie Vansovej, Eleny Maróthy Šoltésovej, Martina Kukučina a v jadrnosti svojho kritického priezoru aj P. O. Hviezdoslava s „malomeštiackym živlom“, s orientáciou na „maloburžoáznú inteligenciu“, pričom vyčíta programové (pre slovenčinu neprirodzené) využívanie jambického verša a nevhodnosť lexiky (používanie cudzích slov a tvorbu nových slov skladaním). Priamo u P. O. Hviezdoslava napokon indikuje prílišnú exkluzivitu, antifolklórne zacielenie a vysoký „artistný“ štýl neprílišný k čitateľovi (s. 151 – 160).

Oproti Bakošovmu hodnoteniu, z ktorého priaznivejšie vystupujú práve predstavitelia slovenského literárneho romantizmu, možno postaviť metodologicky celkom odlišne formulovaný náhľad Františka Koliho. Jeho hodnotenie logicky vyplýva z filozofie pozitivizmu ako prazákladu realistickej poetiky. Argumentujúc (okrem ďalších diel obdobia realizmu) aj básnickými cyklami P. O. Hviezdoslava, konštatuje, že v realizme „príroda, pravda, poriadok/zákony a skutočnosť sú synonymné výrazy, ktoré vyjadrujú ‚podstatu‘, charakter realistického chápania skutočnosti v protiklade s romantizmom. Proti princípu nespútanosti, neviazanosti, neobmedzenosti a svojoľnosti romantického subjektu/génia sa akcentuje moment zaputnanosti, obmedzenia/obmedzenosti“ (Koli, 2010, s. 71 – 72). Z tohto hľadiska možno spoľahlivo „dobovo obhájiť“ Hviezdoslavovu vedome kreovanú autorskú metódu, najmä pokiaľ ide o jeho orientáciu na „vysoký štýl“, artistne prepracovaný verš i exkluzivitu v oblasti tvorby lexikálnych novotvarov, pričom to všetko dovedna dotvára celistvosť paradigmy jeho celoživotného diela. Momentom „zaputnanosti“ by v uvedenom zmysle bolo možné charakterizovať taktiež snahy autora o „zaokrúhlenosť“ či „klasickú celistvosť“ literárneho diela – všetko to, čo v polovici sedemdesiatych rokov minulého storočia zahrnul Valér Mikula pod vedome a postupne rozvíjaný „mýtus klasika“ (Mikula, 1997, s. 50 – 55).

Ak sa obrátíme na súčasnú reflexiu Hviezdoslavovej tvorby a jej výskum, azda najlepšie vyzdvihol „mýtus klasika“ v čitateľskej praxi Zoltán Rédey. Vo svojej štúdii *Hviezdoslav – básnik veľkých paradoxov a paradoxnej veľkosti* z roku 2021 konštatuje, že vďaka množstvu metatextov a výberových vydání vieme o Hviezdoslavovi v podstate všetko, no napriek tomu nemáme k jeho dielu bližšie než dobový čitateľ. Bez ohľadu na to, aké miesto zaujíma v kánone slovenskej literatúry, bežný čitateľ jeho básnickým textom skrátka nerozumie, i keď o význame Hviezdoslavovho diela pre národnú kultúru nemá najmenšie pochybnosti. Stotožňujeme sa tiež s tvrdením, že nemá zmysel popierať recepcnú neprístupnosť Hviezdoslavovej poézie iba z dôvodu, že literárnovední znalci a niekoľkí nadšení diplomanti tento problém nemajú (Rédey, 2021, s. 593). Doplňme, že práve samotní literárni vedci (Ján Gbúr, Stanislav Šmatlák, František Miko, Valér Mikula a i.) – navzájom sa reflektujúc – jednoznačne poukazujú na problematickosť recepcie Hviezdoslavovej poézie.

Nemienime sa podrobne zaoberať optikou všetkých literárnych vedcov skúmajúcich dielo P. O. Hviezdoslava, čo by napokon nebolo možné vtesnať ani do rozsahu tisícky strán, a rovnako tak nie je našim zámerom narúšať ustálenosť hodnotení o veľkoleposti a neodškriepiteľnej umelecko-estetickéj kvalite jeho básnickej tvorby, no v súvislosti s témou etymológie básnického slova a sémantickej analýzy musíme na pozadí doterajších výskumov zdôrazniť, že spôsob básnikovej literárnej transformácie realisticky ponímanej skutočnosti nie je pre čitateľa dobového ani súčasného jednoduchým sémantickým cvičením. Skutočnosť, že ide o problém,

s ktorým boli konfrontovaní tak neskorší čitatelia, ako aj súčasníci P. O. Hviezdoslava, dokladá publikácia Romana Holeca *Kniha o čítaní, čítanie o knihách* (2022) s podtitulom *Kto, čo, kde a prečo čítal v „dlhom“ 19. storočí na Slovensku*.

Autor monografie podrobne analyzuje čitateľské preferencie až do prvej polovice 20. storočia, pričom na viac ako tristo stranách nenájdeme podkapitolu venovanú čitateľskému nadšeniu z poézie P. O. Hviezdoslava. Z obsahu naopak vyplýva, že k čitateľsky úspešným titulom doby patrili väčšmi jeho preklady Williama Shakespeara, Friedricha Schillera, Johanna Wolfganga Goetheho a, samozrejme, viacerých poľských a ruských spisovateľov, pričom v čase svojich tvorivých kríz P. O. Hviezdoslav sám zotrúval v presvedčení, že umeleckým prekladom je užitočnejší než vlastnou pôvodnou tvorbou (Holec, 2022, s. 133).

Problematickosť recepcie básnickej tvorby azda najkánonizovanejšieho klasika slovenskej literatúry, ktorý si túto skutočnosť sám dobre uvedomoval, možno s definitívnou platnosťou vnímať ako fakt. Vystáva otázka, ako k danému „Hviezdoslavovmu paradoxu“ pristúpiť, ako jeho dielo väčšmi sprístupniť, keďže skúsenosť ukázala, že ani vreckové vydania (napríklad „dobré známej“ *Hájnikovej ženy* z roku 1975) by podobne ako v minulosti, ani dnes nepomohli zásadne ovplyvniť kvantitu a kvalitu čitateľskej recepcie.

„Hviezdoslavov paradox“

Pri riešení „Hviezdoslavovho paradoxu“ je nutné identifikovať hlavný, či lepšie povedané jeden zo základných problémov, ktorým – ako už z názvu článku a jeho abstraktu možno dedukovať – indikujeme originálnu autorskú lexiku. Bázou pre jej rozvinutie nebola výlučne Hviezdoslavova kompetencia a „umienenosť“ v oblasti vysokého básnického umenia, ale s veľkou pravdepodobnosťou znalosť viacerých cudzích jazykov a s ňou súvisiaca skúsenosť v oblasti umeleckého prekladu. Kreativita autora v oblasti slovo tvorby, samotnej pestrosti a šírky uplatnenej slovnej zásoby je jednak neodmysliteľnou súčasťou autorskej poetiky, no zároveň kľúčovým zdrojom čitateľskej neistoty a následného neuchopenia básnického textu, ktorý navyše disponuje ďalšími špecifikami v oblasti výrazu, syntaxe, verša, strofy, žánru, témy a ďalších aspektov dotvárajúcich autorov onen vysoký štýl.

Napriek zameraniu sa na lexikálnu rovinu, musíme mať na zreteli všetky menované zložky autorského štýlu, pričom najbezprostrednejší súvisiaci problém, ktorý v porovnateľnej miere ovplyvňuje čitateľnosť aj samotnú čítanosť P. O. Hviezdoslava, je syntaktická výstavba jeho umeleckých textov. Ak sme uviedli, že autorská lexika (so všetkými archaizmami, historizmami, cudzojazyčnými motiváciami a vlastnými novotvarmi) je pre súčasného čitateľa prekážkou, zložitá syntax (podmienená formou verša) jeho neistotu akcentuje až do momentu úplného neporozumenia. Oporu predošlej tézy nachádzame v lingvistickom výskume zameranom na anticipáciu jednotlivých komponentov obsahovej štruktúry textu.

Juraj Vaňko v danej súvislosti uvádza, že „prijemca dokáže v procese komunikácie predpovedať alebo predvídať určité jednotky textu ešte predtým, než boli vyslovené, resp. i v takých prípadoch, keď vyslovené neboli“ (Vaňko, 1999, s. 108). Anticipácia alebo predpovedateľnosť/nepredpovedateľnosť následnosti jednotiek textu vychádza z psychickej opozície očakávaného/neočakávaného, čo je úzko späté so životnou skúsenosťou konkrétneho jednotlivca a danej spoločnosti, v ktorej sa pohybuje (s. 108 – 112). Z hľadiska recepcie umeleckého textu môžeme uvedenú tézu aplikovať na kognitívnu schopnosť čitateľa do určitej miery predvídať obsah a formu umeleckého textu, ktorý následne vstupuje do jeho vedomia. Ak dané postuláty

uplatníme vo vzťahu k súčasnému čitateľovi, ktorý berie do rúk Hviezdoslavovo dielo, iba s ťažkosťami možno predpokladať, že by (odkazujúc tu na všetky menované špecifiká autorského štýlu a dobovosť textov) zásadne dokázal predpovedať obsah či formu nasledujúcej textovej jednotky, ak práve nie je znalcom literárnej teórie, literárnej histórie, alebo aspoň čiastočným znalcom tvorby tohto klasika slovenskej literatúry. Skúsenosti z bežnej komunikácie, ani priemerná čitateľská gramotnosť k adekvátnemu porozumeniu Hviezdoslavovho básnického textu jednoznačne nepostačujú, pretože sémantika jednotlivých (po sebe nasledujúcich) jazykových elementov básnickej reči je vo forme a obsahu autorsky originálna a nemusí bezprostredne nadväzovať.

Keďže lexikálnej rovine sa v článku ďalej podrobne nevenujeme, odkazujeme aspoň na lyrický cyklus *Krvavé sonety* (pôv. 1919, ďalej cit. 1952), ktorý je na viacerých miestach ukážkou Hviezdoslavovej sémanticko-syntaktickej prerývanosti, kde forma verša do značnej miery určuje jednak poradie uplatnených jazykových elementov (syntax), ako aj voľbu konkrétnych lexikálnych jednotiek. Ak by čitateľ (iste naivne) predpokladal, že v prípade krátkej epiky (tematicky orientovanej na „nevyšoký“ život dedinského človeka) bude Hviezdoslavova syntax prístupnejšia, z omylu ho môže vyviezť básnická skladba *Margita*, ktorá je pre zmenu ukážkou autorskej originality pri práci s priamou rečou postáv: „*Mne sám – inak, sa mi zdá – / ,Sám on?’ ,Čože ti tak divné? / Aj mat jeho – ‘ ,Jeho matka? / Za uzly, viem – kým mňa, sta / koza nôž... vás, sladká, hladká – ‘ / ,Po čom farba? – Od protivne...?’ / ,Bodla som sa do prsta.*“ (Hviezdoslav, 1956, s. 30). Čítanie bezprostredne za sebou radenej priamej reči dvojice ženských postáv (hoci aj v kontexte deja) predpokladá nadpriemerné nároky na čitateľskú pozornosť, pretože vyžaduje nielen sústredenie sa a porozumenie sémantiky jednotlivých jazykových elementov, ale zároveň precítenie rytmu básnikovho verša.

Význam a pôvod slova ako základné nástroje porozumenia básnického textu

Voľba zamerať sa väčšmi na lexikálnu rovinu básnickej reči vychádza z faktu, že slovo ako základná jazyková jednotka je primárnym nositeľom významu. Odhaliť význam každého slova v umeleckom texte je nevyhnutným predpokladom čítania s porozumením, ako aj jeho analytického a interpretačného uchopenia. Isteže, jednotlivé vydania Hviezdoslavovej tvorby spravidla obsahujú priložené slovníky, no tieto osvetlia význam iba stručne alebo povrchno, pričom nepokrývajú potreby všetkých skupín čitateľov s líšiacou sa úrovňou čitateľskej gramotnosti.

Ako prvý z príkladov problematickej recepcie uveďme výraz *iskrenne* z lyrického cyklu *Krvavé sonety*: „*Ó, ľudstvo! ľudstvo! tak si vzdialené / nebolo nikdy od príkazu Krista: / Bližného miluj ako seba! zčista / a bez výhrady zplna, iskrenne.*“ (Hviezdoslav, 1952, s. 30). Vydanie z roku 1952 v edícii Hviezdoslavova knižnica, z ktorého zámerne citujeme, nepovažuje uvedený výraz za významovo nejasný, čo dokazuje aj jeho absencia v *Slovníčku*. Ide o výraz dobovej lexiky, ktorý by sme našli aj v dielach iných autorov, pričom jeho dobový výklad poskytuje viacero možností.¹ Ako však ukazuje naša súčasná univerzitná prax, väčšina študentov slovenského jazyka a literatúry má tendenciu odvodzovať význam slova *iskrenne* od slov *iskrivo* alebo *žiarivo*.

¹ Výklad slova *iskrenný*. Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV [online]. [cit. 20. 12. 2025]. Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=iskrenn%C3%BD&s=exact&c=Wb0b&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=ber nolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskrf&d=pskcs&d=psken#>

Iba malá časť z nich dokáže bez upozornenia naraziť na kontextový nesúlad tohto mylne dekodovaného významu v rámci prvého štvorveršia citovaného sonetu.

Presnejšie a plynulejšie dekodujú význam výrazu *iskrenne/iskrenný* čitatelia, ktorí disponujú znalosťami iných slovanských jazykov, napríklad južnoslovanských alebo jazyka ruského. *Slovník slovenského jazyka* z rokov 1959 až 1968, ktorého výklady je v prípade Hviezdoslavovho diela vhodné uprednostniť pred výkladmi novších slovníkov, uvádza, že ide o výraz knižný, pochádzajúci z ruštiny a používaný bol vo významoch: *vrelý, horúci, ohnivý, srdečný, nadšený* a *úprimný*. Na dôvažok doplníme, že výraz *iskren* vo význame *úprimný* sa v južnoslovanských jazykoch používa dodnes. S uvedenou škálou jednotlivých významov je potrebné následne pracovať pri čítaní a interpretácii *Krvavých sonetov*, ak len mieni čitateľ textu naozaj porozumieť.

Ďalším výrazom, ktorý patrí k slovenským nárečovým slovám a zároveň je dobre známy z korpusu južnoslovanských jazykov, je slovo *koprivica*,² odvodené od *kopriva*³ (vo význame *přhlava/žihlava*) a použité napríklad v epickej básni *Smelá Katka*. Na ďalšie básnicko-zapracované výrazy s pôvodom v inojazyčných provenienciách čiastočne odkazujú aj *Vysvetlivky* vydania desiateho zväzku *Spisov P. O. Hviezdoslava (Kratšia epika zo života dedinského ľudu)* z roku 1956. Nájde tu stručné vysvetlivky k výrazom: *šukať* z poľštiny vo význame „chodiť hore-dolu a hľadať“ (v krátkych epických básňach *Studnica* a *Smelá Katka*); *ratúz/ratúž* z nemčiny vo význame „obecný dom“ (v básňach *Na Luciu* a *Matúš stolár*); *rákoš* z maďarčiny vo význame „krik“ – podľa poľa Rákos pri Pešti, kde sa od 15. storočia zvolávali uhorské snemy (v básni *Topelci*) (Hviezdoslav, 1956, s. 464 – 474). Na tomto mieste musíme ešte upozorniť, že samotná znalosť slovanských a iných cudzích jazykov v prípade bohatej Hviezdoslavovej lexiky môže byť výhodou pri plynulejšom porozumení jeho básnických textov, no na mieste je obozretnosť – najmä pri slovách rovnako znejúcich, no s líšiacim sa významom⁴ (resp. s významom reverzným⁵).

Významovo vzdialený je súčasnému čitateľovi aj nedokonavý nárečový výraz *trizniť*,⁶ ktorý Hviezdoslav využíva v rôznych tvaroch: *pretriznili* vo význame *prehodili/prevraveli* (básnická

² Výklad slova *koprivica*. Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV [online]. [cit. 20. 12. 2025]. Dostupné na:

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=koprivica&s=exact&c=Rc4e&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=ber nolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>

³ Výklad slova *kopriva*. Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV [online]. [cit. 20. 12. 2025]. Dostupné na:

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=kopriva&s=exact&c=yb0d&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=ber nolak&d=noundb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>

⁴ K významovému posunu v rámci slovanských jazykov dochádza napríklad pri slove *kapče* z básne *Mladá vdova* (podľa *Vysvetliviek* citovaného vydania z r. 1956). P. O. Hviezdoslav ho použil vo význame *sponky na vlasy*, ale pre porovnanie v macedónčine (slovo v rovnakom znení) figuruje vo význame *čiapka/čiarpočka*, v bulharčine: *капачка* a v srbčine *капица* – oboje vo význame *malá čiapka/čiarpočka*.

⁵ Príklady slov s reverznými významami: *úžasný* (v macedónčine: *ужасна трагедија* či v bulharčine: *ужасна трагедия* v bežnom prvotnom význame: *strašná, otrasná tragédia*, v tom istom význame sa slovo vyskytuje aj v ruštině: *ужасная трагедия*); *divný* (v srbčine/chorvátčine/bosniačtine/černo-horčine: *divni ljudi / дивни људи* v bežnom prvotnom význame: *prekrásni, skvelí ľudia*) a pod.

⁶ Výklad slova *trizniť*. Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV [online]. [cit. 20. 12. 2025]. Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=trizni%C5%A5&s=exact&c=T331&cs=&d=k>

skladba *Smelá Katka*), *netrizni* vo význame *nehovor* (básnická skladba *Na Luciu*), *dotrízňajú* vo význame *dohovárajú sa/rozprávajú sa* (básnická skladba *Mladá vdova*). Prvoplánové priradenie významu zvukovo podobného výrazu *trýzniť* je pri nedostatočnej čitateľskej skúsenosti s poéziou P. O. Hviezdoslava viac ako pravdepodobné a z našej univerzitnej praxe opäť aj potvrdené. Na obhajobu študentstva dodáme azda iba toľko, že niektoré lexikálne jednotky je skutočne ťažké sémanticky dekodovať iba z kontextu diela a bez pomoci slovníkov či vysvetliviek, ktoré by okrem základných významov mali v prípade klasikov slovenskej literatúry poskytovať aj hlbší kontextový výklad, ak teda mienime čitateľovi recepciu diela uľahčiť.

Uvedme ešte jeden príklad básnickej skladby s názvom *Jano Garazda*, kde je potrebné upriamiť pozornosť na priezvisko gazdu Jana Garazdu. Charakter hlavnej postavy indikujú verše: „*Dážď sa spustil. Prší, leje – / Zbedákali Dúbravčani: / ,Óvi! pluta hádam – Zle je! / Naše trávy na polani, / krásne trávy pokosené...‘ / Len Garazda, hrubý gazda, pípajúc si na podstene / na lavičke zavalene, / ak sa smeje, tak sa smeje:*“ (Hviezdoslav 1956, s. 266). Autorov odkaz na výraz *garazda*⁷ nemožno pri interpretácii básne prehliadnuť. *Historický slovník slovenského jazyka* odkazuje jednak na maďarský pôvod tohto slova, čo samo osebe indikuje určitú príznakovosť, a súčasne sú v kontexte básne dôležité jeho výklady zo *Slovníka slovenského jazyka* a *Slovníka cudzích slov* v zmysle *krik/výtržnosť/samopaš*. Čitateľovi môže výklad slova z názvu básne vopred indikovať negatívne aspekty charakteru hlavnej postavy, čím sa zjednodušuje recepcia celého textu. Tu by sme mohli spätne odkázať na žiaduci aspekt komunikačného anticipovania, v tomto konkrétnom prípade istého predpokladu v oblasti komunikovaného obsahu, o ktorom sa v lingvistickom kontexte zmieňoval J. Vaňko.

Čitateľská perspektíva

Napriek tomu, že mnohé už bolo v súvislosti s tvorbou P. O. Hviezdoslava preskúmané, v oblasti lexikálnej roviny (najmä etymológie a významu) básnického jazyka v celej šírke jeho diela ešte stále zostáva priestor na precíznejší výskum a najmä jeho aplikáciu. Pre potreby širšej čitateľskej verejnosti, rovnako tak pre záujmy stredoškolskej a univerzitnej výučby je potrebné zhrnúť a aplikovať doterajšie poznatky do čitateľskej praxe, čím nemáme na mysli zostavovanie ďalších vydání s mierne aktualizovaným obsahom úvodnej štúdie a dopĺňaním slovníkovej časti, ale vytvorenie rozsiahlej databázy lexikálnych jednotiek a ich významov, ktorá by bola kvalitatívne porovnateľná napríklad s obsahom publikácie *A Shakespeare Glossary* (1986).

Takto formulovanú požiadavku legitimizuje aj sumarizačné hodnotenie Jána Gbúra, ktorý vytvoril profil doterajšieho literárnovedného výskumu Hviezdoslavovho diela, pričom sám jeho básnickú tvorbu interpretačne aktualizuje.⁸ Uvádza možnosti, ako zlepšiť jeho súčasnú

ssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=ber nolak&d=noun db&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#

⁷ Výklad slova *garazda*. Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV [online]. [cit. 19. 01. 2026]. Dostupné na:

<https://slovník.juls.savba.sk/?w=garazda&s=exact&c=Lc58&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sssj&d=orter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=ber nolak&d=noun db&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=onom&d=pskfr&d=pskcs&d=psken#>

⁸ Napríklad článok *Zobrazenie hendikepovanej postavy z rurálneho prostredia v Hviezdoslavovej epickkej básni Na obnôcke*, ktorý vyšiel v časopise *Litikon* v roku 2021.

receptiu pri zachovaní pôvodných umeleckých kvalít a originálnych špecifik. Vyzdvihuje najmä intersemiotické preklady (televízne a filmové adaptácie a spracovania), vnútrotextové preklady autorových epických príbehov či moderné školské formy komunikácie s básnikovým dielom. Literárnovednej a vysokoškolskej komunite „s diskurzívnymi recepčnými danosťami“ odporúča napríklad zborník Jána Zambora *Hviezdoslav v interpretáciách* (2009), ktorý obsahuje analýzy a interpretácie popredných literárnych vedcov (Gbúr, 2021, s. 588 – 589). Pre potreby inštitucionalizovaného vzdelávania a najmä pre širšiu čitateľskú verejnosť, ktorej by literárnovedné monografie a zborníky receptiu diela pravdepodobne neulažčili, bolo by vhodnejšie vypracovať databázu lexikálnych jednotiek autorskej tvorby P. O. Hviezdoslava, ktorá by fungovala na online báze (napríklad formou interaktívnej aplikácie), pričom by bola prepojená so *Slovníkovým portálom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV*. Aplikácia by umožnila okamžitý prístup k výskytom problematických lexikálnych jednotiek a k ich prepracovaným významom s možnosťou neustálej aktualizácie obsahu databázy, ako aj k slovníkovým výkladom jednotlivých slov.

Priložené slovníky a vysvetlivky k tlačným vydaniám Hviezdoslavovej tvorby postupom času strácajú svoju aktuálnosť, pretože vznikajú v určitom čase a ich platnosť s ohľadom na vývin jazyka a potreby čitateľov bude vždy iba dočasná. Ak sa vrátíme k štúdiu *Hviezdoslav – básnik veľkých paradoxov a paradoxnej veľkosti* od Z. Rédeya, môžeme iba doplniť, že výrazy, ktoré boli zrejme dobovému čitateľovi, ten súčasný často nedokáže dekodovať ani len čiastočne, preto nároky na rozsah priložených slovníčkov či vysvetliviek budú čoraz vyššie. Isteže, mnoho závisí od samotnej čitateľskej gramotnosti a vôle oceniť slovenskú literárnu klasiku a literárne umenie vo všetkých jeho podobách, no ak chceme čítanie klasikov slovenskej literatúry podporiť, bude potrebné inovovať doterajšie postupy a využiť technológie, ktoré nám 21. storočie prináša.

LITERATÚRA

- BAKOŠ, Mikuláš. 1949. *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej*. 2. vyd. Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1949.
- GBÚR, Ján. 2021. Profil literárnovedného výskumu Hviezdoslavovho diela. *Slovenská literatúra*, 2021, roč. 68, č. 6, s. 583 – 591. ISSN 0037-6973.
- GBÚR, Ján. 2021. Zobrazenie hendikepovanej postavy z rurálneho prostredia v Hviezdoslavovej epickej básni *Na obnôcke*. *Litikon*, 2021, roč. 6, č. 1-2, s. 33 – 41. ISSN 2453-8507.
- HOLEC, Roman. 2022. *Kniha o čítaní. Čítanie o knihách*. Bratislava: Marenčin PT, 2022. ISBN 978-80-569-0849-5.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. 1975. *Hájnikova žena*. Bratislava: Tatran, 1975.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. 1952. *Krvavé sonety*. Martin: Hviezdoslavova spoločnosť, 1952.
- HVIEZDOSLAV, Pavol Országh. 1956. *Spisy X. Kratšia epika zo života dedinského ľudu*. Bratislava: Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry, 1956.
- KOLI, František. 2010. Úvodné poznámky do štúdia literárneho realizmu. In: TUČNÁ, Eva (ed.). *Invencie, interpretácie, mystifikácie IV*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2010, s. 69 – 83. ISBN 978-80-8094-821-4.
- MIKULA, Valér. 1997. *Od baroka k postmoderne*. Levice: L.C.A., 1997. ISBN 80-88897-07-6.
- MINÁRIK, Jozef a kol. 1998. *Literárna rukoväť*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998.
- RÉDEY, Zoltán. 2021. *Hviezdoslav – básnik veľkých paradoxov a paradoxnej veľkosti*. *Slovenská literatúra*, 2021, roč. 68, č. 6, s. 592 – 613. ISSN 0037-6973.

VAŇKO, Juraj. 1999. Anticipácia komponentov obsahovej štruktúry textu. In: KROŠLÁKOVÁ, Ema (ed.). *Fungovanie jazykových prostriedkov v texte*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 1999, s. 108 – 116. ISBN 80-8050-248-X.

Internetové zdroje

Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV [online]. [cit. 20. 12. 2025]. Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/>.

Poznámka

Štúdia vznikla v rámci projektu *OXYMORAL – Inverted Morality: Reversed Semantics in Old Church Slavic Moral Words* z Plánu obnovy, ktorý aktuálne prebieha na Katedre slovanských filológií Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre. Hlavný riešiteľ projektu: prof. Mgr. Martin Diweg-Pukanec, PhD.

.....
PhDr. Martina Taneski, PhD.
Katedra slovanských filológií
Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67
949 01 Nitra
Slovenská republika
mtaneski@ukf.sk

Doc. PhDr. Zvonko Taneski, PhD.
Katedra slovanských filológií
Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre
Štefánikova 67
949 01 Nitra
Slovenská republika
ztaneski@ukf.sk